

MUSTAFA KEMAL'İN İLK SAVAŞI

Dr. HALE ŞIVGIN

Mustafa Kemal, 1905 yılında kurmay yüzbaşı olarak ordudaki görevine başladıktan sonra çeşitli hizmetlerde bulunmuş; 13 Eylül 1911'de İstanbul'da Genelkurmay'da bir göreve tayin edilmişti ¹.

Mustafa Kemal'in İttihat ve Terakki Cemiyeti ileri gelenleriyle arası açıktı. Bazı konularda onlar gibi düşünmüyordu. Ordunun siyasetle uğraşmasına kesinlikle karşıydı. Bunu zararlı görüyor ve bu uğurda mücadele veriyordu. Fakat, o günkü politikacılar, henüz bu fikrin doğruluğunu kavrayacak olgunluğa erişememişlerdi. Mustafa Kemal, bunu gördüğü için kendisini tamamen askerlik mesleğine verdi. ²

Mustafa Kemal, İstanbul'da Genelkurmay Birinci Şubeye tayin edilmesine rağmen devrin Harbiye Nazırı Şevket Paşa, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ileri gelen subaylarına yaranmak için O'na burada hiçbir iş vermemiş, yani fiilen işsiz bırakmıştı ³. İşte tam bu sıralarda, İtalyanlar uzun süredir göz koydukları Trablusgarp ve Bingazi'ye saldırdılar.

Osmanlı Devleti'nin bir vilâyeti olan Trablusgarp ve Bingazi müstakil sancağı, son derece savunmasız ve İtalyan işgaline açık bir durumda bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nin, burada İtalyanlar'la savaşacak gücü yoktu; asker ve malzeme gönderemiyordu. Bütün Ege ve Akdeniz, İtalyan donanmasının kontrolü altındaydı. Osmanlı donanması ise, yok denilebilecek kadar zayıftı. Bu bakımdan Trablusgarp'a deniz yolundan ulaşmak, hemen hemen, imkânsız gibiydi. Bunu gören devrin genç ve yıldız subayları, Osmanlı Devleti'nin gizli desteğini sağlayarak, birer ikişer, Mısır ve Tunus yoluyla Trablusgarp'a gittiler.

İstanbul'da işsiz bırakılan Mustafa Kemal de Trablusgarp'a gitmek istedi. Mahmut Şevket Paşa'nın karşı koymasına ve İngilizler'in kendisini

¹ Hamdi Ertuna 1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi ve Kolağası Mustafa Kemal, Ankara 1984, s. 49

² Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, Ankara 1980, c. I, s. 13.

³ Yusuf Hikmet Bayur, Atatürk, Hayatı ve Eseri, Ankara 1963, s. 49.

Mısır'dan geçirmeyeceklerini söylemesine rağmen, gitmekte direndi; Mahmut Şevket Paşa da razı oldu.

Daha sonra, Atatürk'e ümitsiz ve sonuç bakımından faydasız olan bu işe neden giriştiği sorulduğunda: "Bunun böyle olduğunu o sıralarda ben görüyordum. Ancak, orduda ve akranım olan subaylar arasında maddî ve manevî sıramı muhafaza etmek için buna mecburdum. Esasen İstanbul'da beni fiilen işsiz bırakıyorlardı" cevabını vermişti.⁴ Mustafa Kemal, aslında bu savaşın akıllıca bir iş olduğuna inanmıyordu. Çünkü, daha büyük bir tehlikenin Balkanlar'dan geleceğini biliyordu. Fakat, savaş alanındaki başarıları O'nun parti içindeki durumunu sağlamlaştırabilirdi. Bundan başka, Mahmut Şevket Paşa, O'na İstanbul'da göz açtırmıyordu. Ayrıca kendisinden önce Kuzey Afrika'ya giden Enver Bey'den geri kalmak da istemiyordu.⁵ Trablusgarp Savaşı, Mustafa Kemal'in komutanlık ve teşkilât kurmadaki üstün niteliğini gösterdiği ilk yer olmuştu.⁶

Mustafa Kemal, Gazeteci Mustafa Şerif adıyla, sahte belge ve pasaportlarla İstanbul'dan 15 Ekim 1911'de Naci, Hakkı ve Yakup Cemil Beyler ile yola çıktı. Yolda paraları bitti; hiçbir yerden yardım görmediler. Genel merkezden üçyüz lira istediler, birinci cevapta "para yok, Enver'e ulaşın" denildi. Sonra, Mustafa Kemal'in senediyle Naci Bey⁷, Ömer Fevzi Bey'den ikiyüz İngiliz lirası aldı ve yola devam edildi. Mustafa Kemal, yolda hastalandı ve İskenderiye'ye döndü; onbeş gün hastahane yattı. Bu arada, Nuri (Conker) ve Fuat (Bulca) Beyler de onlara katıldılar. Tekrar, hep birlikte yola çıktılar. Mustafa Kemal ve arkadaşları, çok zor bir yolculuk yaptılar. O şartlarda Trablusgarp'a ulaşmak için en uygun yol, İngiliz yönetiminde bulunan Mısır yolu idi.

Muharebe sırasında Mısırlılar'ın gösterdikleri yardımlar da dikkate değer. Bunlar, Türkler'e gerek bizzat cepheye gönüllüler göndererek, gerek Türkler'in silâh ve cephane geçirmesine müsaade ederek yardımcı olmuşlardı. Mısır gazeteleri, Türkler'in haklı davalarını çok güzel anlatıyorlardı.⁸ Ayrıca, Mısır'da Trablusgarp için Müdafaa-i Vataniye Cemiyetleri kurulmuş, bunlar, Mısır Fevkalâde Komiserinin de yardımıyla gönüllü, er-

⁴ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 50.

⁵ Lord Kinross, Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu, İstanbul 1981, s. 87.

⁶ Hamdi Ertuna, a.g.e., s. 144.

⁷ Hamdi, Ertuna, a.g.e., s. 207-208.

⁸ İsmail Hakkı Babanzade. "Mısırlılar ve Muhabere", Tanin, 13 Kasım 1911.

zak vb. göndermişlerdi⁹. Mısır'da İngilizler de, Türklerin sempatisini kazanabilmek ve Müslüman halk üzerinde olumlu bir etki bırakabilmek için, gayriresmi olarak, sınırdan silâh ve cephane geçirilmesine izin vermişlerdi¹⁰. İngilizler, savaşın başında tarafsız olduklarını ilân etmişler ve üç tarafı da bu şekilde idare yoluna gitmişlerdi.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, Trablusgarp'a giderken birçok maceralar yaşadılar. Mısır'da, tanınmamak için Arap kıyafetlerine büründüler; fakat, Mustafa Kemal'in açık renginden ve askerce yürüyüşünden, bir sivil olmadığını anlamak zor değildi. İki defa tutuklanma tehlikesi geçirdiler. Mustafa Kemal'in becerikliliği ve yerine göre tavır koyma özellikleri sayesinde bunları atlattılar. Çöldeki tren istasyonuna ulaştıklarında, Mısırlı bir subay gelerek beş Türk subayını tutuklamak için emir aldığını söyledi. Mustafa Kemal, sadece Arap kıyafetlerine bürünmekle bu subayı atlatacaklarını anlayınca, ona gerçeği söyledi; güzel ve akıcı bir konuşma yaparak onun dinî duygularına hitap etti. Bundan çok etkilenen Mısırlı subay, uzlaşmaya razı oldu. Ertesi gün serbest bırakıldılar. Tren hattının gerisindeki kamptan at, deve, su, yiyecek gibi ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra, çöl ortasında, deve sırtında ı hafta yol aldılar. Sınara geldiklerini zannederek, üzerlerindeki Arap kıyafetlerini çıkarıp üniformalarını giydiler. Fakat, başlarında İngiliz ve Mısırlı subayların bulunduğu bir müfreze ile karşılaştılar. Mustafa Kemal, onları tehdit edici bir tavırla, "buranın Osmanlı toprağı" olduğunu söyledi. Onlar da, "kısa bir süre önce sınırın değiştiğini"¹¹ ve buranın Mısır toprağı olduğunu" ileri sürdüler. Mustafa Kemal, yine kafa tutarak, "ateş açtiraçağını" söyledi. İngilizler, aradaki sayı farkına gülmekle beraber, çekildiler¹². Nihayet, Mustafa Kemal ve arkadaşları, iki gün sonra Tobruk dışındaki Türk karargâhına ulaştılar¹³.

Mustafa Kemal, Kasım ayı süresince Arap önderleriyle görüşmelerde bulundu. 3 Kasım 1911'de Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, Trablus Tümen Komutan'ına yazdığı bir mektupta, Mustafa Kemal'in bazı şeyhle-

⁹ ATASE Arşivi, Dosya No : 226, Klasör No : 48, Fihrist : 11, 8 Ekim 1911.

¹⁰ Orhan Koloğlu, Trablus-garb Savaşı ve Türk Subayları, Ankara 1979, s. 24.

¹¹ İngiltere, Mısır sınırına çok yakın olan Sollum limanının İtalyanlar'a geçmesini istemiyordu. Buranın Mısır'a bağlanması için Osmanlı Devleti'ne başvurdu. Oraya Mısır ordusundan bir birlik yolladı. Osmanlı Vükelâ Heyeti, buranın durumunu ilerde tetkik etmek üzere, şimdilik muvakkaten Mısır tarafından idaresine karar verdi (Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılâp Tarihi. c. 2, kısım 1, s. 103-104).

¹² Lord Kinross, a.g.e., s. 88-90.

¹³ a.g.e., s. 91.

ri ve Sünusileri teşkilâtlandırmak için Calu'ya gittiğini, buradan topladığı yerli kuvvetleri Bingazi ve Trablus'a sevk edeceğini bildiriyordu.¹⁴ Mustafa Kemal, Trablusgarp'ta şeyhler ve aşiret reisleriyle toplantılar yapıyor ve düzensiz kalabalığı teşkilâtlandırmaya çalışıyordu. Bunların bir kısmına din kardeşim diye hitap ediyor ve kâfirlere karşı savaşmaya çağırıyordu. Katılmak istemeyenlere daha değişik yöntemler kullanıyordu; meselâ, onları İtalyan casusu olmakla itham ediyor ona göre muamelede bulunacağını söylüyordu¹⁵. Burada görüldüğü gibi Mustafa Kemal, Sünusileri ve yerli Arap kabilelerini teşkilâtlandırmak gibi çok önemli bir görevi yüklenmiş buluyordu. O'nun teşkilâtçılıktaki başarısı, Sünusilerin ve diğer yerli Arap kabilelerinin, savaşın sonuna kadar Türkler'in yanında yer almalarıyla ortaya çıktı.

Mustafa Kemal'in uzun süredir beklediği terfi, nihayet burada iken geldi. Genelkurmay 3. Şube'den, Enver Bey'e 30 Kasım 1911 tarihiyle gönderilen telgrafta, Erkâniharbiye Kolağası Mustafa Kemal Bey'in Binbaşılığı terfi ettirildiği bildiriliyordu¹⁶.

Mustafa Kemal, 22 Aralık'ta Tobruk'ta başarılı muharebe yaptı¹⁷. 30 Aralık 1911'de Yüzbaşı Nuri Bey ve diğer arkadaşlarıyla birlikte Derne'ye geçti¹⁸. Mustafa Kemal, Derne'de önce Şark Kolu Komutanı oldu (1 Ocak 1912)¹⁹. Derne'de, 16 Ocak muharebesinde gözünden yaralandı²⁰. Bir ay Hilâl-i Ahmer Hastahanesi'nde tedavi gördü; tamamen iyileşmeden hastahanedен çıktı. 4 Mart 1912'de yapılan genel savaş, çok zor şartlarda cereyan ettiğinden, gözündeki rahatsızlık tekrarladı; 15 gün yataktan kalkamadı. Mustafa Kemal, bu arada, 6 Mart 1912'de Derne Komutanı oldu²¹.

Mustafa Kemal'in 22 Mayıs 1912'den 5 Ağustos 1912'ye kadar geçen sürede Derne Komutanı olarak verdiği emirler, emr-i yevmî (günlük emir) adlı defterde bulunmaktadır²².

¹⁴ Hamdi Ertuna, a.g.e., s. 72.

¹⁵ Lord Kinross, a.g.e., s. 91.

¹⁶ ATASE Arşivi, Dosya No : 42, Klasör No : 9, Fihrist No : 8.

¹⁷ Hamdi Ertuna, a.g.e., s. 208.

¹⁸ ATASE Arşivi, Dosya No : 157, Klasör No : 34, Fihrist No : 20.

¹⁹ Yusuf Hikmet Bayur, a.g.e., s. 50.

²⁰ Hamdi Ertuna, a.g.e., s. 208

²¹ ATASE Arşivi, Dosya No : 73, Klasör No : 17 Fihrist No : 11

²² Bu defter, Çankaya Köşkü'ndeki Atatürk Arşivi'nde bulunmaktadır.

Derne Komutanı Mustafa Kemal ve Binbaşı Nuri Bey, Balkan Savaşı'nın başlamasıyla, bu savaşta vazife almak üzere Trablusgarp'tan ayrılmalarına müsaade edilmesini istediler (13 Kasım 1912)²³. 24 Ekim 1912'de Enver Bey, Harbiye Nezareti'ne çektiği bir telgrafta Mustafa Kemal'in Trablusgarp'taki çalışmalarını övmüş, İtalyanlar'la sulhun imzalanması dolayısı ile sulh şartlarının tatbiki sırasında O'nun, Trablusgarp'ta işsiz kalmaması için, gönderildiğini bildirmişti.²⁴ Mustafa Kemal, Mısır'a geçti. Burada parası bittiği için Harbiye Nezareti'nden harcırah talep etti (10 Kasım 1912)²⁵. Mısır'da iken Selanik'in düştüğü ve Bulgarlar'ın Çatalca önlerine geldiği haberini aldı. Avusturya-Romanya yolu ile İstanbul'a döndü²⁶.

Trablusgarp Savaşı, Mustafa Kemal'in de belirttiği, gibi, ümitsiz bir savaştı. Fakat onun bu savaşa katılması, birçok yönlerden kendisine fayda sağlamıştı. Öncelikle, O'nun Trablusgarp'a gitmesi, akranı olan subaylar arasında maddî ve manevî sırasını muhafaza etmesini sağlamış; harp sahasında iken binbaşılığa terfi ettirilmişti. Ayrıca Trablusgarp Savaşı, onun ilk savaşıydı, burada gayri nizamî harp taktiklerini öğrenmişti.

Otorite tesis etmek, başkalarını ateş altında idare etmek, yokluklar içinde savaşı sürdürmek, teşkilâtçılık, az kuvvetle iş görmek, insiyatifle hareket ve ruhsal yönleri ile askeri idare etmek gibi savaşın incelikleriyle ilgili niteliklerini geliştirmiş ve pratiğini artırmıştı²⁷. Trablusgarp Savaşı, bu yönleriyle Mustafa Kemal'e çok önemli şeyler kazandırmıştı.

²³ ATASE Arşivi, Dosya No : 216 Klasör No : 46 Fihrist No : 3.

²⁴ ATASE Arşivi, Dosya No : 294, Klasör No : 61, Fihrist No : 17

²⁵ ATASE Arşivi, Dosya No : 167, Klasör No : 37, Fihrist No : 2.

²⁶ Uluğ İğdemir, Atatürk'ün Yaşamı, c. I, TTK Ankara, s. 26.

²⁷ Atatürk'ün Jeopolitik ve Stratejik Görüşleri, Harp Akademileri Komutanlığı Yay., İstanbul 1981, s. 80.

B E L G E L E R

Belge No : 1*Trablus - garp Komutanlığı'na*

Mısır'da Trablus-garp içinde müdafa-i vataniye cemiyetleri teşekkül etmiştir. Trablus'a gönüllü erzak gönderecektir. Mısır Fevkalâde Komiseri onlarla teşrik-i mesai eyleyecektir. Buradan müşarûnileyhe para dahi gönderilmiştir. Tunus'tan dahi Ataşemiliter Fethi Bey vasıtasıyla erzak tedarik ve sevki çaresine tevessül edilecektir. Muamaileyh ve Mısır komiserliği ile tesis-i irtibat ederek erzak ve saire celbi hususunda mütekabilen sarf-ı mesai, ittihaz-ı tedabir ve emr-i müdafaada cansipe-râne hareket ediniz.

25 Eylül 1327

Erkân-ı Harbiye Dairesi

Dosya No : 226

Klasör No : 48

Fihrist : 11

Belge No : 2

17 Teşrinisanî 1327

Enver Bey'e Telgrafname

Erkân-ı Harbiye Kolağası Mustafa Kemal Bey'in sırasıyla umum meyanında Erkân-ı Harbiye memuriyetinde istihdam edilmek üzere binbaşılığa terfi ettirilmiştir.

*Erkân-ı Harbiye-i Umumiye**Dairesi, 3. Şube*

Dosya No : 42

Klasör No : 9

Fihrist : 8

Belge No : 3*Harbiye Nezareti'ne*

Mısır Fevkalâde Komiseri Rauf Paşa Hazretleri'nden gelen 7 Kânunusanî 1327 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Enver Bey'den, Derne Komutanı Yüzbaşı Şükrü Bey'den mevrud 11 adet şifreli telgrafname açık mahalleri komiserlik şifresiyle bilâ numara sırasıyla aynen derc olunur.....

8. Erkân-ı Harp Binbaşısı Mustafa Kemal Bey ve Yüzbaşı Nuri Beyler ile rüfekaşı 17 Kanunuevvel Derne'ye muvasalat ettiler...

Dosya No : 157

Klasör No : 34

Fihrist : 20

Belge No : 4*Harbiye Nezareti'ne*

21 Şubat 1327

Derne Şark Kolu Kumandanlığı'nı ifâ etmekte olan Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Kemal Bey, Derne Komutanlığı'na memur olmuştur.

Bingazi Umum Komutanı

Enver

Dosya No : 73

Klasör No : 17

Fihrist : 11

Belge No : 5*Umum Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Dairesi'ne*

3 Teşrinievvel 1328

Hadisat-ı ahire üzerine Derne Kumandanı Mustafa Kemal ve Bingazi Kuvva-i Umumiyesi Erkân-ı Harbiye Reisi, Erkân-ı Harp Binbaşısı Nuri Beyler, Ma-

kedonya dâr-ül harekâtında îfâ-i hizmet harp etmek üzere, hareketlerine müsaade buyrulması istirham ve bu babdaki emr-i nezaret penahilerine intizar eylemekte oldukları maruzdur.

1 Teşrinievvel 1328

tarihli şifre

Umum Kumandan Enver Bey

Dosya No : 216

Klasör No : 46

Fihrist : 3

Belge No : 6

11 Teşrinievvel 1328

Harbiye Nezareti'ne

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Kemal Bey Hakkında

Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Mustafa Kemal Bey, 5 Kânunuevvel 1327 tarihinde arzu-i zatiyesiyle orduya iltihâk etti. Evvelce Derne Şark Kolu Kumandanlığı'nda bilâhare Derne Kumandanlığı'nda bulunarak fevkalâde surette hüsn-i idare ve iktidar gösterdiği gibi, gözlerinin rahatsızlığına rağmen, son zamana kadar îfâ-i hüsn-i hizmet eylemiş, bu defa esbab-ı mâlûme dolayısı ile akd-i sulh edildiğinden şerait-i sulhiyenin tatbiki müddetince burada âtil kalmamak üzere hareket ettirildiği maruzdur.

Mutasarrıf ve Umum Bingazi

Kumandanı Enver

Dosya No : 294

Klasör No : 61

Fihrist : 17

Belge No : 7

Harbiye Nezareti'ne,

Mısır Fevkalâde Komiseri Rauf Paşa Hazretleri'nden gelen 28 Teşrinievvel 1328 tarihli şifreli telgrafın hallidir.

Derne Kumandanı Binbaşı Mustafa Kemal Bey, buraya vasil oldu. Dersaadet'e azimet edeceğinden bahisle harcırah talep ve daha yüz kadar zabıt ve memurun Derne'den hareket etmek üzere olduğunu ifade etti. Bu gibi mesarif için tahsisat olmayıp bunların burada kalmaları sefaletlerini mucip olacağı ve su-i tesir edeceği cihetle Enver Bey'e gönderilen meblağdan lâzım geldiği takdirde işâr ve olmadığı takdirde ayrıca telgraf poliçesiyle irsâl buyrulması müsterhamdır.

Dosya No : 167

Klasör No : 37

Fihrist : 2